

УРОК 29-30

ДАТА: 23.01.2023

ГРУПА: 14

Тема: Варіантне наголошування слів в українській мові. Словорозрізнявальний наголос. Форморозрізнявальний наголос. Діалектний наголос. Складні випадки наголошування слів. Написання есе на тему: «Наголос – душа слова».

Мета: формування компетентного мовця, який вільно володіє орфоепічними нормами, і репрезентує себе як свідому, духовно багату особистість.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності студентів:

знаннєва складова: знає і коментує принципи наголошування слів в українській мові, розрізняє особливості наголошування слів різних частин мови;

діяльнісна складова: застосовує свої орфографічні та пунктуаційні знання практично, уміє працювати з орфоепічним словником, визначає і пояснює, як впливає наголос на розрізнення лексичного значення слова;

ціннісна складова: помічає і цінує красу української мови, виявляє зацікавленість у результатах своєї діяльності.

Обладнання: підручник, зошити, вправи, додатковий матеріал.

Тип заняття: урок засвоєння нового матеріалу.

ПЕРЕБІГ ЗАНЯТТЯ

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й мети заняття

III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок студентів

Орфоепічний двобій

• Прочитати слова, правильно наголошуючи їх. Пояснити лексичне значення виділених слів. За потреби скористатися словником (орфоепічним, тлумачним).

Методичний коментар. У грі беруть участь дві команди. На картках записані слова. У швидкому темпі вчитель показує картки то першій, то другій команді, а учні мають прочитати ці слова вголос. Хто неправильно прочитає слово, вибуває з гри. Перемагає команда, у якій залишилося більше гравців.

Картки зі словами, прочитаними неправильно, учитель відкладає. Після гри аналізує помилки.

Мережа, ознака, хрещений, монумент, завірюха, жевріти, глядач, бюлетень, засуха, сільськогосподарський, урочистий, черговий, цемент, колія, квартал, олень, партер, жалоба, відтінок, загадка, прошу, вимова, випадок, уподобання, закладка, типовий, металургія, самота, ненависть, ремінь, дрова, рази, поняття, далєбі, навпіл, вигода.

IV. Виклад основного матеріалу. Лекція викладача.

Наголос в українській мові рухомий: *де́нь* — *дня*, *при́казка* — *приказкі* (мн.), *ходжу́* — *ходимо*. Хоча чітких правил наголошування слів немає, але є загальні принципи, за якими можна визначити наголошений склад:

іменники

- 1) іменники в множині здебільшого мають наголос на закінченні: *ба́тькі*, *огі́рки*;
- 2) у більшості іменників із суфіксом **-к-** наголос у множині переходить на закінчення: *ка́зка* — *казкі́*, *кни́жка* — *книжкі́* (АЛЕ: *сусі́дка* — *сусі́дки*);
- 3) віддієслівні іменники на **-ання** мають наголос на суфіксі, якщо в них більше двох складів: *засла́ння*, *пізна́ння* (АЛЕ: *біга́ння*, *не́хтування*);
- 4) іншомовні складні іменники на **-метр** мають наголошений другий компонент: *сантиме́тр*, *кіломе́тр* (АЛЕ: у назвах приладів наголос падає на першу частину: *баро́метр*, *термо́метр*);

прикметники

- 5) у більшості двоскладових прикметників наголос падає на закінчення: *нови́й*, *чужі́й*, *легкі́й* (АЛЕ: *бі́лий*, *чо́рний*);
- 6) прикметниковий суфікс **-еньк-** завжди наголошений: *мале́нький*, *чорне́нький*;

дієслова

- 7) дієслово **бути** в майбутньому часі має наголошений перший склад: *бу́деш*, *бу́демо*, а в минулому – другий: *була́*, *було́*, *були́*;
- 8) багато дієслів мають останній наголошений склад: *несу́ти* – *несла́*, *везу́ти* – *везла́*;
- 9) дієслова на **-емо**, **-имо**, **-ете**, **-ите** мають наголошений останній склад: *ідемо́*, *мовчимо́*, *іде́те*, *мовчи́те* (АЛЕ: *бу́демо*, *зали́шите*);

числівники

- 10) у числівниках на **-десят** наголошений останній склад: *сі́мдесят*, *вісі́мдесят*;
- 11) у числівниках на **-дцять** наголошений передостанній склад: *одина́дцять*, *чотирна́дцять*.

Ці принципи є лише орієнтирами в наголошуванні слів. Складність полягає передусім у тому, що наголос в українській мові здебільшого рухомий і винятків дуже багато, тому треба запам'ятовувати, як правильно наголошувати слова та їхні форми.

Найчастіше неправильно наголошують такі слова: *ва́ги*, *вантажі́вка*, *віпа́док*, *визво́льний*, *відвезти́*, *ві́рші*, *ві́тчійм*, *гурто́житок*, *да́но*, *добу́ток*, *дові́дник*, *до́нька*, *до́чка*, *дро́ва*, *жа́люзі*, *завда́ння*, *за́гадка*, *закінчи́ти*, *заробі́ток*, *зру́чний*, *зубо́жіння*, *інду́стрія*, *йогу́рт*, *ката́лог*, *кварта́л*, *кішка*, *кіломе́тр*, *ко́лія*, *ко́сий*, *котри́й*, *крі́їти*, *куліна́рія*, *ку́рятина*, *листопа́д*, *ма́ркетинг*, *мере́жа*, *металу́ргія*, *навча́ння*, *на́чинка*, *нена́видіти*, *нови́й*, *оби́цянка*, *обра́ння*, *обру́ч*, *одноразо́вий*, *о́лень*, *озна́ка*, *ота́ман*, *парте́р*, *піала́*, *пі́длітковий*, *пізна́ння*, *пі́тний*, *піце́рія*, *по́друга*, *полого́вий*, *поня́ття*, *поре́дковий*, *промі́жок*, *псевдо́нім*, *ра́зом*, *ре́шето*, *роздрі́бний*, *русло́*, *сере́дина*, *се́ча*, *симет́рія*, *сі́льськогосподарський*, *сті́на*, *те́чія*, *тризу́б*, *ту́луб*, *украї́нський*, *уподо́бання*, *усере́дині*, *фарту́х*, *фахові́й*, *фо́льга*, *фо́рзац*, *ца́рина*, *це́нтнер*, *ці́нник*, *чарі́вний*, *чергові́й*, *чита́ння*, *чорно́зем*, *чорно́слив*, *щеле́па*.

Незначна кількість слів має подвійний наголос: *весняний, завжди, договір, доповідач, жалібний, м'язовий, первісний, помилка, простий, також* та ін.

Не потрібно плутати подвійний наголос із наголосом, за допомогою якого розрізняють форми слів: *пісні* (род. відм. одн.) — *пісні* (наз. відм. мн.), так само *чашки* — *чашкі*.

За допомогою наголосу розрізняємо значення слів: *замок* — *замок*, *виходити* (*вилікувати*) — *виходити* (*покидати приміщення*).

Окремі іменники, узгоджуючись із числівниками *два, три, чотири*, можуть змінювати наголос: *браті* — *два брати, сестри* — *три сестри, відра* — *чотири відрá*.

Не плутайте літературний та діалектний наголоси. Наголос на передостанньому складі в словах *принести, віднести, люблю, кажу, було, Роман* не нормативний, він властивий західноукраїнським говіркам.

V. Опрацювання навчального матеріалу

Вправа 1

Прочитайте слова, правильно їх наголошуючи.

Асиметрія, благовіст, бюлетень, вершковий, вимога, виразний, гальма, дворазовий, дешифрація, догмат, дрова, жалюзі, залишити, зубожіння, експерт, заіржавілий, здалека, індустрія, каталог, кишка, копчений, кропива, кулінарія, листопад, мережа, новий, навчання, обрання, осетер, партер, перевести, підлітковий,пологовий, поняття, псевдонім, решето, розпірка, сантиметр, статуя, стовідсотковий, текстовий, травестія, уподобання, фартух, форзац, царина, чарівний, чорнослив, щипці.

Вправа 2

Випишіть слова у дві колонки: 1) з наголосом на другому складі; 2) з наголосом на першому складі.

Начинка, русло, его, оптовий, боязнь, ваги, обруч, олень, випадок, тризуб, адже, курятина.

• З перших букв вписаних слів складіть приказку.

Вправа 3

Прочитайте уривки з віршів і виконайте завдання.

1. Дано тобі і вірити, й кохати. А що мені? Які такі куші? Нелегко, кажуть, жити на дві хати. А ще нелегше – жити на дві душі! (Л. Костенко). 2. Народився Бог на санях в лемківському містечку Дуклі. Прийшли лемки у крисанях і принесли місяць круглий (Б.-І. Антонич). 3. І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, і рушник вишиваний на щастя, на долю дала (А. Малишко). 4. І біла ріка підійнялась увись, до витоків древніх сягнула (А. Панчишин). 5. Співай, моя ватро, вже треті півні, а я ще заслуханий стою. Заручений сонцем на білім коні край світу пливу за рікою (М. Симич). 6. Усе-усе, що нам дано, не заросте вже полином (В. Крищенко). 7. Я бачив дивний сон. Немов передо мною безмірна, та пуста, і дика площина, і я, прикований ланцем залізним, стою під височенною гранітною скалою, а далі тисячі таких самих, як я (І. Франко).

А. Постарайтеся відчувати риму й з відповідним ритмом продекламувати поетичні рядки.

Б. Визначте слова, у яких поети свідомо порушили нормативне наголошування з метою римування.

В. Випишіть складносурядні й складнопідрядні речення. Побудуйте до них схеми.

VI. Рефлексія

Виконати тести

1. На перший склад падає наголос у слові

- А вітчим
- Б донька
- В ознака
- Г кінчити

2. На перший склад падає наголос у слові

- А випадок
- Б квартал
- В експерт
- Г заробіток

3. На перший склад падає наголос у слові

- А обруч
- Б новий
- В котрий
- Г зручний

4. На другий склад падає наголос у слові

- А подруга
- Б партер
- В косий
- Г піала

5. На другий склад падає наголос у слові

- А листопад
- Б проміжок
- В пологовий
- Г порядковий

6. На другий склад падає наголос у слові

- А позначка
- Б привести
- В середина
- Г разом

7. На другий склад падає наголос у слові

- А фаховий
- Б дрова
- В цінник
- Г течія

8. На другий склад падає наголос у слові

- А уподобання
- Б чорнозем
- В симетрія
- Г кілометр

9. На другий склад падає наголос у слові

- А чорнослив
- Б псевдонім
- В чарівний
- Г занести

10. На третій склад падає наголос у слові

- А пізнання
- Б черговий
- В підлітковий
- Г одноразовий

VII. Домашнє завдання

1. Перепишіть слова й виконайте завдання.

Аркушик, бородавка, бурштиновий, витрата, відвезти, глядач, де-юре, довести, довідник, живопис, закінчити, зручний, еретик, заіржавіти, звисока, іконопис, камбала, квартал, косий, котрий, кроїти, люстро, металургія, ніздря, ненависть, обіцянка, отаман, триразовий, пекарський, перевезти, підданий, посередині, помовчати, проміжок, ремінь, русло, сеча, сільськогосподарський, стрибати, тигровий, тім'яний, урочистий, фольга, фаховий, центнер, черговий, чорнозем, щодобовий.

А. Поставте наголос у кожному слові, звіривши його за словником.

Б. Вивчіть, як наголошуються ці слова.

2. Написання есе на тему: «Наголос – душа слова».

Есе пишемо у зошитах для контрольних робіт. Для цього необхідно завести зошит тоненький на 12 аркушів в лінійку і принести на наступну пару!

Шановні студенти, прошу Вас додатися до мого акаунту

marypopazova@gmail.com на платформу <https://classroom.google.com>

Код курсу: [jfo7nni](#)

УВАГА!!!

ФОТО КОНСПЕКТІВ ЗАВАНТАЖУВАТИ У CLASSROOM